

Búcsú Czine Mihálytól

Hosszas betegség után eltávozott közülünk Czine Mihály. Ha csak a kézikönyvek adataiból indulnék ki, azt kellene mondanom, hogy halálával szegényebbek lettünk egy jeles irodalomtörténéssel, korunk egyik mértékadó kritikusával. És ez az állítás formálisan meg is felelne az igazságnak, hiszen Czine Mihály megjelent írásai e két szerepkör szerint csoportosíthatók. Irodalomtudósként a Móricz Zsigmond útja a forradalomig című monográfiával debütált, ezt követően ő írta meg a „spenót”-ként emlegetett kézikönyv Móriczról, Krúdyról, Tamási Áronról szóló fejezetét, a szerb nyelven megjelent kis magyar irodalomtörténet 20. századi részét; továbbá a Gondolat Kiadó izmusok, és a Szépirodalmi Kiadó Arcok és vallomások sorozatában összeállította a naturalizmusról, illetve a Szabó Pálról szóló kötetet. Ezzel a teljesítménnyel vetekszik kritikusai tevékenysége, amelynek java részét a Nép és az irodalom (1981), Kisebbség és irodalom (1992), Németh László eklézsiája – sors és irodalom (1997) című kötetekbe gyűjtötte össze.

Czine Mihály azonban nem csupán tudós kutatója, értő kritikusa volt a magyar irodalomnak, hanem – határokon innen és túl, Abaujtól Zaláig, Marosvásárhelytől Montrealign – tanára, követe, szolgálója. Emlékművek előtt és sírok mellett, iskolákban és könyvtárakban, író-olvasó találkozók, pedagógus továbbképzéseken hirdette a magyar irodalom üzenetét, oly meggyőző erővel, miként egykoron az Újszövetséget az apostolok. Ugyanis meg volt győződve arról, hogy az irodalom ügye általában, a magyar irodalomé pedig különösen nem kevesek problémája, hanem közügy, mert olyan társadalmi gondokat, sorskérdéseket vet fel, amelyek a közösség megmaradása, az egyén morális tartása szempontjából fontosak.

Ebből a felfogásból következően Czine Mihály számára irodalmunk kiemelkedő alkotói a Nyugat első nemzedékéből Ady és Móricz, a két világháború között indulókból Illyés Gyula és Németh László, kortársai közül Nagy László, Sánta Ferenc, Dobos László, Sütő András. E felsorolásból – ami, persze, nem teljes – az utóbbi két névvel Czine Mihály irodalmi tevékenységének talán a legfontosabb elemére kívántam utalni. Nevezetesen arra, hogy a határon túli magyar irodalom jórészt az ő fáradságot nem ismerő, kitartó munkája révén vált szerves részévé a hazai irodalmi közfelfogásnak a „puha diktatúra” évtizedeiben.

Jóllehet a napjainkban uralkodó posztmodern irodalomfelfogáshoz képest a Czine Mihályé meghaladottnak látszik, mindazonáltal nem bizonyos, hogy érvénytelen is egyben. Hiszen például a befogadásesztétikának éppen az az egyik fontos felismerése, hogy nincsen örök érvényű irodalmi kánon, hanem csak különböző, de egymással egyenértékű – részben a korra, részben a befogadóra jellemző – olvasatok. Nálunk a hatvanas évektől a rendszerváltásig a hivatalosan kívül még két kánon létezett. Az utóbbiak közül a hagyományokra építő, a népi,

nemzeti értékeket előtérbe állító irodalmi törekvésnek Czine Mihály volt az egyik kiemelkedő – mi több: a legnagyobb hatású – képviselője.

Akik ismerték Czine Mihályt, akik hallgatták előadásait (és sokan vannak ilyenek: könyvtárosok, magyartanárok ezrei, olvasók tízezrei), azok bizonyára egyetértenek velem abban, hogy kivételes hatásának forrása varázslatos személyisége volt. Most is magam előtt látom, ahogy sudár természetével, lábait keresztbe fonva, fejét kissé félreecsapva, derűs arccal, de hitvitázó hevülettel beszél hozzánk, hallgatóihoz, könnyedén és közérthetően hirdeti nagy íróink üzenetét, mint református pap az igét: oktatva, de nem kioktatóan.

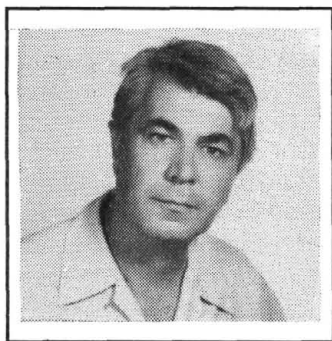
Ez a kivételes személyiség immár nincs köztünk, de tovább él emlékezetünkben; gondolatait, eszméit megőrzik kötetei, azon túl is, amikor már mi sem leszünk.

Simon Zoltán

Csoboth Attila (1940–1999)

Amikor valaki, mint magam, a *magam* és az elhunyt egykori munkahelye, az Országos Széchényi Könyvtár nevében egy havas, szeles februári napon ott áll Kisújszállás egyik temetőjének frissen behantolt sírja előtt (szakad a hó, nagy a sár, a régi sírokon rózsák, repkények; a közeli úton gyorsjáratú kocsik dübörögnek), és ha ez úgy történik, hogy Csoboth Attila halála roppant hirtelen szakadt rá a gyászoló illetőre, – akkor igen nehéz az embernek a könnyeit visszatartania.

Egy roppant sajtós, öntörvényű barát és kollega sírdombja előtt álltam 1999. február 5-én. Az OSZK Könyvtártudományi és Módszertani Központjában volt ő több éven át a munkatársam. Ám hadd tartsak sorrendet, már csak azért is mert Csoboth életútjának néhány fázisa a szakma emlékezetére érdemes...

*

Kisújszálláson született, 1940-ben. Édesapja festőművész volt, de az apa korán elhunyt; édesanyja, illetőleg az anyai család nevelte kiskorában. Anyai nagypapa ama Móricz Zsigmondról elnevezetett egykori református gimnáziumnak volt az igazgatója, ahol a névadó, a későbbi író kisdiaákként növendék volt.

1954-ben került az egyik ceglédi középiskolába, ott érettségizett, majd az ELTE BTK könyvtár és történelem szakára nyert felvételt. Diplomálás után a jászberényi Városi Könyvtár igazgatójaként tevékenykedett. A 70-es évek köze-

pén a KMK vezetősége meghívta a Hálózati Osztály munkatársai közé (provokatív valaki volt, valószínűleg égett alatta a jászberényi „politikai talaj”).

Itt lettünk kollégák; éveken át közös (sötét) szobában gyártottuk az 'anyagokat'; reggelenként Sallai Istvánnal kávéztunk; néha, egy-egy délutáni órán eljött a minisztériumból Futala Tibor, hogy politikai és könyvtárbölcseleti eszme-futtatásokba bocsátkozzon, és hogy egy-két (eszméivel provokált) kollégával 'összeakassza a bajuszt'.

Attila az osztályon a B-típusú (közép-városi) könyvtárak referense volt, és beosztása szerint a 70-es évek második felében e könyvtárak igazgatóinak rendszeresen sorra kerülő regionális értekezleteit is szervezte. Tette a dolgát, ügyködött, beszélt, vitatkozott; néha – ő aki a nyilvános szintéren szinte soha sem publikált, vagy ha igen, akkor inkább csak muszájból 'ezt-azt' – felolvasta a kiszállásairól készített útijelentéseit. A kollegiális hallgatóságnak ilyenkor a könnyei dőltek a kacagástól...

A 80-as évek elején a kultuszminisztérium sajtóreferatúrájára került, a 90-es évek közepén onnan nyugdíjazták, végkielégítéssel.

Meggyőződésem, hogy a korszak „szellemi kurucái”-nak egyike volt, remek, és persze esendő ember, aki – akkor, amikor a lapítás volt a túlélés általános módja – ha véleménye mellett kellett kiállnia, nem ismert tekintélyt, főnököt.

Sőt, mintha a bujdosó partiumiak gyönyörű vadságát is őrizte volna a jellemében: direkt provokálta a nálánál rangban feljebb állókat. Egyénisége egész természetében volt valami rokonszenvesen esendőség, ugyanakkor lebilincselő (még az önsorsrontásra is) szabad embert ismertem meg benne. Okosat, szertettelt, aki tisztelte és szolgált a magyar olvasókat; ha jól számolom, két évtizeden át: könyvtárosként.

Emléke előtt lehajtom fejem, és elmormolom azt az Ady versszakot, mely gyászjelentésén is olvasható: *Mikor elhagytak, / Mikor a lelkem roskadozva vittem, / Csendesen és váratlanul / Átölelt az Isten.*

Fogarassy Miklós

Áldott kikötők

Megkésett búcsú Béky-Halász Ivántól

Az elmúlt évtized óta egyre ritkulnak soraink a diaszpórában. Aggodalommal lapozgatjuk a magyar újságokat, fájdalommal töltenek el bennünket az egyre gyakoribb nekrológok. Egymás után hagynak itt bennünket szellemi és irodalmi tehetségeink. Még elevenen érezzük Kerecsendi Kiss Márton, Flórián Tibor, Fáy Ferenc, Tűz Tamás, Cs. Szabó László, Szabó Zoltán hiányát; még bennünk él a megdöbbenés Márai Sándor és Wass Albert tragikus halálhíreről, Tollas Tibor, Fűry Lajos, Zend Róbert és mások távozásáról. S megkésve jött a hír, hogy Béky-Halász Iván is elhunyt.

Bár Iván 1985-ben visszatért szülővárosába, Budapestre, ma is úgy él az emlékeztünkben, mint kanadai magyar költő, torontói könyvtáros és hungarika bibliográfus – a javából. Engem hosszú évekre szóló barátság fűzött Ivánhoz. Gyakran felkerestem a torontói egyetemi könyvtárban, ahol a magyar könyvállományt gondozta. Leveleztünk irodalmi és könyvészeti ügyekben, segítettük egymást adat-kutatásban, az akkoriban úttörő számba menő hungarika bibliográfiánk összeállításában. Gyakran szerepeltünk magyarságkutató konferenciákon Kanada-szerte, de még Budapesten is, a magyar könyvtárosok világtalálkozóján. Hosszú éveken át ő tartotta rendszeres látogatásaival a hazával való kapcsolatainkat. Sokoldalúsága, segítőkészsége miatt nagy veszteséget jelentett számunkra végleges hazaköltözésével. Halálával pedig, most érezzük igazán, mélységes űrt hagyott maga után.

1919-ben született Budapesten. A Pázmány Péter Tudományegyetem jogi fakultásán doktorált, hosszú éveken át az *Élet* című katolikus folyóiratnál dolgozott, írásai Halász Iván néven jelentek meg. 1956 végén, a forradalom leverése után Kanadába települt át, ahol a Torontói Egyetem Könyvtárában nyert alkalmazást. A könyvtár szak elvégzése után ő vette át a könyvtár magyar gyűjteményének gondozását és fejlesztését. Hathatós szerepe volt abban, hogy ma a John Robarts Kutató Könyvtár hungarika állománya meghaladja a húszezer kötetet, nagy részük gondosan szelektált tudományos, skolasztikus kiadvány.

Hivatalos beosztása révén igyekezett elérhetővé tenni a magyar kutatók számára az egyetemi könyvtár magyarság-gyűjteményét. Az állomány adatairól könyvészeti sorozatot készített, s ezeket kérésre eljuttatta a tárgy iránt érdeklődő nevelőknek, kutatóknak. Elmondhatjuk, hogy a magyar vonatkozású bibliográfia-szolgálat Kanadában az ő füzetsorozatával indult meg.

Két tucatot is kitevő kompilációi egy-egy irodalmi vagy történelmi személyiséget jelenítenek meg, köztük Ady Endrét, Kassák Lajost, Kossuth Lajost, Kőrösi Csoma Sándort, Mindszenty Józsefet, Móricz Zsigmondot, Petőfi Sándort, Zrínyi Miklóst és Széchenyi Istvánt. Jelentősek a magyar történelmi eseményeket és tudományos és művészeti jelenségeket, a magyar történettudományt, a középkori magyar történezséket, a 15–19. századi magyar filológiát, a magyar költészetet angol és francia fordításban, filmművészetünket, az októberi forradalom irodalmát érintő listát. Legmaradandóbb bibliográfiája a magyar szótárak története 1416-tól 1963-ig.

Részben az ő hatására indult meg később Kanadában a hungarológia-kutatás, s a tárggyal kapcsolatos irodalmak rendszeres és módszertani felkutatása. Számos szakszerű munka jelent meg angol nyelven olyan kutatók tollából, mint Dreisziger Nándor (*Struggle and Hope/Küzdj és bízza bízzál*), Bisztray György (*Hungarian-Canadian Literature*) A kanadai magyar irodalom története), s jómagam (*Canadian Studies on Hungarians*) Angol, francia és magyar nyelvű tanulmányok a magyarokról és más hungarika munkák.

A hazai és a külföldi olvasó főleg költészetén keresztül ismeri Béky-Halász Ivánt. Számos kötete jelent meg Kanadában: *Arccal a falnak*, 1972; *Rab és börtönőr*, 1975; *Tomiban már virágoznak a fák*, 1979; *Áldott kikötők*, 1979; *Indián nyár*, 1981; *Korai dér*, 1981. Költészete intellektuális indíttatású; témája a költő egyéniségére oly jellemző elidegenülés állandó tudata, személyi kiléte iránti kiábrándultság, korai életfelfogásának újraértékelése és revideálása. Társadalmi és

művészeti életében kívülállónak érezte magát, alkotói függetlensége megőrzése céljából nem tartozott szorosan a nyugati magyar politikai, irodalmi vonulatok s főleg a szélsőségesnek vélt csoportok egyikéhez sem.

Bisztray György irodalomtörténész feljegyezte róla, hogy Béky-Halász igyekezett magát távol tartani a Nyugaton élő kortárs költőktől is, akik egy része mereven elvetett mindent a hatvanas évek Magyarországnak politikájával kapcsolatban. Bár börtönbüntetést szenvedett otthon a zarnokság idején, száműzetése egész idején át megőrizte a kapcsolatot hazájával. A hetvenes években többször hazlátogatott, s a körülmények ismerete alapján reális képekben, idealizálás, de ellenséges beütések nélkül ábrázolta a hazai életet verseiben és cikkeiben.

Hasonló érzelmi távolságtartással viseltetett választott otthona, Kanada iránt is. Több kanadai magyar költőhöz hasonlóan ridegnek, hűvösnek, anyagiának, önzőnek találta új környezetét, s „Tomiban”, szülőhazája megszépítő emlékében keresett szellemi menhelyet. A két ország hagyományainak alapos ismerete, a hazai költészeti stílusok és művészeti törekvések (szobrászattal is foglalkozott) s az anglo-amerikai modern verstani iskolák kedvező hatással voltak költésztére.

Megőrizte kapcsolatát az újkori hazai költőkkel, angolra fordította és antológiában publikálta Csoóri Sándor, Nemes Nagy Ágnes, Pilinszky János, Ladányi Mihály, Rónay György és mások verseit.

Repatriálása után lassan megszakadtak a kapcsolataim Ivánnal. Egyre ritkábban lehetett olvasni írásait irodalmi szaklapokban, ami bizonyára hanyatló egészségi állapotával is magyarázható. Halálhíre is több mint egy év múltával jutott el hozzánk „Tomiból”.

Isten hozzád, Iván. Nyugodj békében *az áldott kikötőben*, a jól végzett munka biztos tudatában. Külföldi és otthoni olvasóid, könyvészeti adataidat hálásan felhasználó tisztelőid szeretettel őrzik emlékedet a szívükben.

Miska János